

ELŐSZÓ

Kötetembe azokat az erdélyi, hangsúlyosan székelyföldi gazdálkodással, hagyományos mesterségekkel, megélhetési lehetőségekkel, változó falusi életmintákkal foglalkozó, de szimbolikus versengést és közösségi konfliktusokat is elemző témákat válogattam össze, amelyek néprajzkutatói pályafutásom első évtizedét alapvetően meghatározták. A társadalomnéprajzi, kulturális antropológiai szemléletű dolgozatok magyar és magyar anyanyelvű cigány közösségekben végzett jelenkutatás eredményei. A kutatások egyes fázisainak befejezése után a dolgozatok különböző változatai szétszórta, hazai és magyarországi szakmai periodikákban, tanulmánykötetekben jelentek meg, hiszen az elkezdett munka tovább zajlott, és újabb fejezetekkel bővült a vizsgált tematika. A mostani önálló tanulmánykötet egybeszerkesztve, egységes filológiai apparátussal nyújtja át az egyes kutatási projektek legteljesebb feldolgozásait az érdeklődőknek.

A Hagyományok béklyójában kötet cím tradicionális életvilágokat vizsgáló néprajzostól, kulturális antropológustól szokatlanul csenghet. Mégis, a Kis-Küküllő menti székely és vegyes lakosságú falvak, az Udvarhely- és Háromszék településein folytatott terepkutatások láttelelei azt mutatják, hogy a falusi emberek hagyományos értékekhez és életvitelhez fűződő kötődéseinek magyarázata nem tudatos holmi romantikus ragaszkodásban, hanem legtöbb esetben a megszokásban, illetve egyéb megélhetési alternatívák hiányában keresendő. A vizsgálat alá vett közösségek a régi öregek életét jellemző mindennapi törődésektől, túlélésre, önellátásra berendezkedő életstratégiáktól, szűk lehetőségeket teremtő megélhetési módozatoktól – a mindennapok hagyományaitól – szívesen szabadulnának, ha tehetnék...

Az alcímben szereplő *kényszerstratégiák* kifejezés a kötet gerincét alkotó gazdálkodásos témákra utalva azt az 1989 után bekövetkezett gazdasági alapú visszarendeződést jelzi, amely az iparosodó, urbanizálódó szocialista Románia vidéki lakosságának életében végbement. A földek visszaszolgáltatása, a privatizáció – bár évtizedek sóvárgását váltotta valóra – a legtöbb falusi embert felkészületlenül érte; a munkahelyek tömeges felszámolásának és a kedvezőtlen makrogazdasági körülmények hatására nagy tömegek fordultak vissza a családi léptékű, elavult eszközkészleten alapuló hagyományos gazdálkodáshoz és az azzal járó önellátó életformához, a külföldi munkamigráció mellett. A nagy visszatérés melletti választást – a városról falura költözést, munkásból vagy munkanélküliből felkészületlen gazdálkodóvá, kollektivistából nadrágszjiparcellán termelő magángazdává vagy éppen ősi mesterséget űző magán iparossá válás döntését – Erdély- és Székelyföldszerte családfők ezrei voltak kénytelenek meghozni a túlélés és a talponmaradás érdekében.

Bár a kötet tanulmányainak szereplői között vannak szerencsésebb sorsúak is, akik a megfelelő időben elrugaszkodhattak az egyre magárutaltabb, túlélésre berendezkedő, magukba roskadó gazdasági rendszerektől, a kötet anyagai mégsem a rendszerváltást követő, széles társadalmi közre jellemző sikertörténetekről szólnak; a sikeresek és sikertelenek arányának társadalmi valóságát az önellátó és a tehetetlenül vergődő, peremre sodródott élethelyzetek túlsúlya is tükrözi.

Tudatában vagyok annak, hogy a vizsgálatok óta eltelt néhány év is mélyreható változásokat hozhatott a kutatott falvak életében, úgy gondolom azonban, hogy az elemzések akkor is bemutatnak valamit a mai falu problémáinak összetettségéből, ha nem egy napilap frissességével teszik ezt. A szövegek megírásuk időszakának tudományos dokumentumaiként olvashatóak, hiszen a kutatás idején tapasztalt legégetőbb falusi gondokat igyekeztek rögzíteni, valamint a problémák kialakulásának a kérdéseit, a megoldások lehetőségeit vették számba. A vizsgálatok időkeretét minden dolgozat elején az Olvasó tudomására hozom.

A kötet anyagai tematikailag csoportosulnak. Az első fejezet tanulmányai a 21. századi székelyföldi technológiai örökség példáiként három „férfiasabb”, természetkiélő népi foglalkozást mutatnak be, komplex elemzés alá vonva a mészégetés, a szénégetés és a téglavetés iparát, azok továbbélését

a digitális világban, művelőinek körét, életvitelét, társadalmi illeszkedésük pontjait. Ezek az elemzések arra a folyamatra világítanak rá, amely során a valamikori alacsony presztízsű, a közösségek gyengébb családjai által űzött mesterségek fokozatosan szélesebb társadalmi csoportok (kizárólagos) megélhetésévé, ezzel párhuzamosan egyre elfogadottabbakká és elismertebbekké váltak.

A következő három tanulmányban 20. századi gazdálkodói hagyományokat, munkaszervezeti formákat, 21. századi megélhetési lehetőségeket és leszakadt családokat mutatok be a Kis-Küküllő és a Feketeügy folyók menti települések példáján. Az eredmények eltérőségét leginkább a két régió különböző társadalom- és gazdaságtörténeti háttere magyarázza, hiszen az egyik a földműves hagyományokkal korán szakító, iparosodó, majd lehanyatló, a másik pedig mai napig konstans agrárspecializációs vidék.

Székelyföld társadalmát nemcsak társadalmi és gazdasági hatások érték a határok rendszerváltás utáni megnyitásával, hanem igen jelentős vallási, felekezeti mozgalmak is beindultak az országban megjelenő kiségyházak, spirituális csoportosulások részéről. Témába vágó elemzésem két székelyföldi falu cigány lakosságának a Jehova Tanúi közösséggel kapcsolatos tapasztalatait, kényszerstratégiaként is értelmezhető vallási konverzióját mutatja be, valamint azt a közösségeken belüli rétegződést, amelyet az új hit megismerése, követőinek, szimpatizánsainak és ellenzőinek csoportokba szerveződése váltott ki. A soron következő tanulmány a háromszéki magyar anyanyelvű cigányság (szimbolikus) építkezését, lakáskultúrájának és -berendezésének változatait a leggyakoribb gazdasági helyzetekből kiinduló modellek egybevetésén keresztül mutatja be. A kötet záró tanulmánya egy hagyományban gyökerező kulturális elem, a székely (falu)kapu továbbélésének (survival) és adaptációjának példájával foglalkozik behatóbban, értelmezve azt a szimbólum és az identitás kategóriáiban is.

A kutatások finanszírozásában, lebonyolításában és szakirányításában nagy szerepe volt a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékének és háttérintézményének, a Kriza János Néprajzi Társaságnak. Ezek a 2003–2005 között készült tanulmányok szellemi műhelyei is voltak. A kiforrott műhelymunkát jelzi, hogy két dolgozatnak társszerzője is van Peti Lehel néprajzkutató személyében.

Külön köszönetet érdemelnek Pozsony Ferenc és Szabó Á. Töhötöm egyetemi tanárok, akik nemcsak az egyes dolgozatok szakirányítóiként határozták meg a kutatás és a feldolgozás menetét, de a kötet lektoraiként ellenőrizték is az eredményeket.

2005-től kezdődően a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum teremtett kereteket a kutatások folytatásához, támogatta a terepmunkákat, a könyvtári és levéltári dokumentálódást, az eredmények feldolgozását és publikálását. Köszönet Vargha Mihály igazgatónak folyamatos támogató hozzáállásáért és a kezünkben tartott összefoglaló kiadvány anyagi alapjainak előteremtéséért.

Kinda István

Sepsiszentgyörgy,
2011. május 25.

